e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

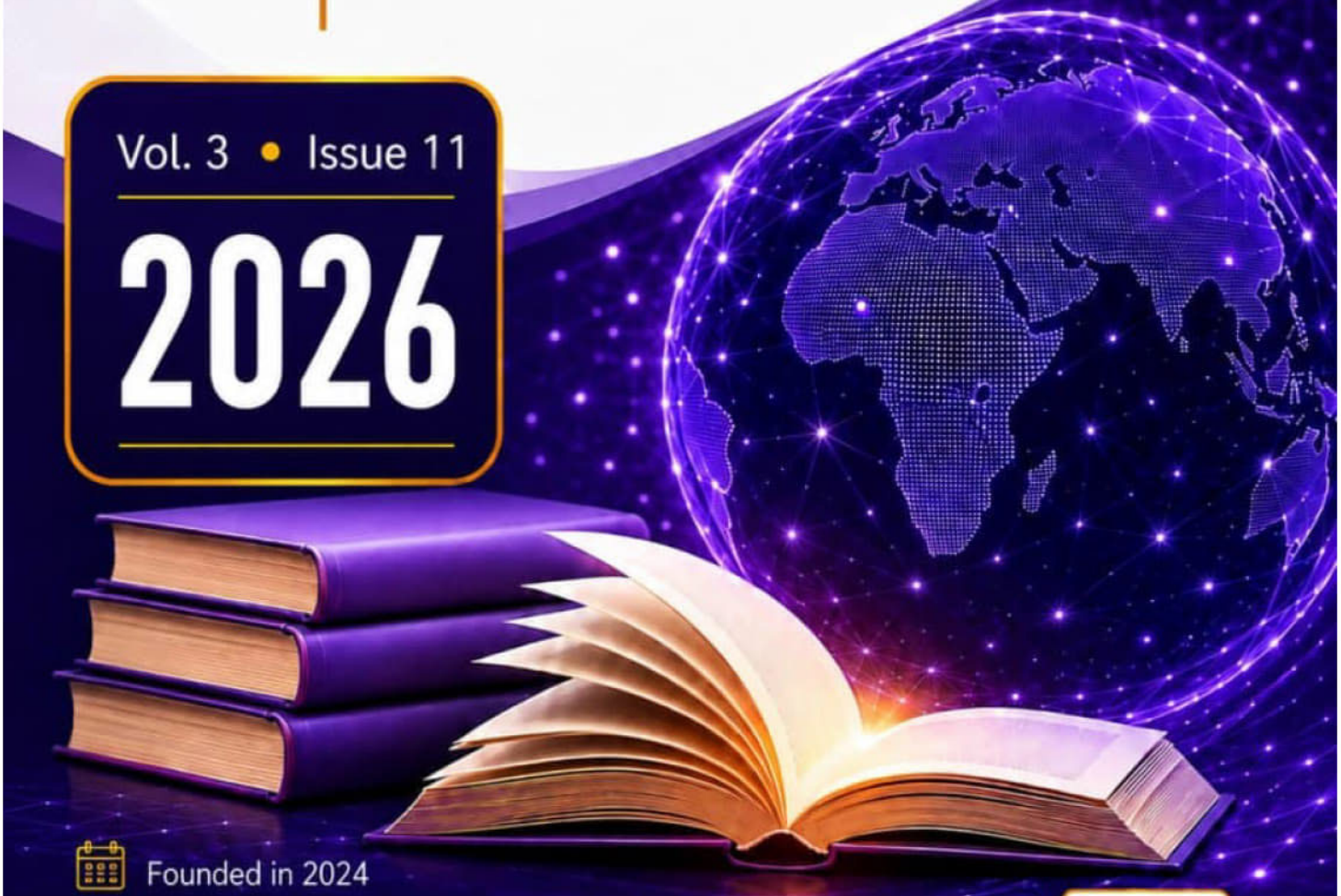
IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/0yhspb04

INGLIZ VA O‘ZBEK PAREMIYALARINI LINGVOSEMIOTIK TAHLIL QILISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Jalolova Muqaddas Baxodirovna
Andijon davlat chet tillari instituti, dotsent.
e-mail: muaqaddas@mail.ru **ORCID**: https://orcid.org/0009-0006-9319-1804

Annotatsiya.

Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillari paremiologik birliklarining lingvosemiotik mohiyati, semantik tashkil topish qonuniyatlari hamda milliy-madaniy mazmunni reprezentatsiya qilish xususiyatlari qiyosiy aspektda tadqiq etilgan. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini F. de Sossyurning lisoniy belgi nazariyasi, Ch. S. Pirsning triadik semiozis modeli, Yu. M. Lotmanning semiosfera konsepsiyasi va G. L. Permyakovning paremiologik birliklarning mantiqiy-semantik tabiatiga oid qarashlari tashkil etadi. Ingliz va o‘zbek paremiyalarining denotativ, signifikativ va konnotativ mazmuni o‘rtasidagi munosabatlar, obrazli komponentlarning konseptual umumlashtirishdagi funksiyasi hamda aksiologik baholashning shakllanish mexanizmlari qiyosiy-semantik va lingvosemiotik tahlil asosida aniqlashtirilgan. Turli tizimli tillarga mansub maqollarning obrazli motivatsiyasi, semantik invariantlari va kommunikativ yo‘nalishlarini qiyoslash orqali ularning izomorf hamda allomorf xususiyatlari ochib berilgan. Tahlil natijasida paremiologik birliklarning obrazli-strukturaviy, semantik-konseptual va pragmatik-funksional muvofiqligi o‘rtasidagi farqlar asoslangan. Shuningdek, paremiyalarning murakkab belgilik tabiatini izohlashda formal-lisoniy, obrazli-senariy, semantik-konseptual, aksiologik-madaniy va pragmatik-diskursiv qatlamlarni o‘zaro aloqadorlikda o‘rganishga asoslangan integrativ tahlil tartibi taklif etilgan. Olingan natijalar ingliz va o‘zbek paremiyalarining lingvosemiotik xususiyatlarini tizimli tavsiflash, ularning tillararo mazmuniy muvofiqligini aniqlash hamda paremiologik birliklarning lingvomadaniy va pragmatik interpretatsiyasini ilmiy asoslash uchun metodologik ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: lingvosemiotika, paremiya, maqol, semiozis, lisoniy belgi, denotat, signifikat, konnotatsiya, semiosfera, madaniy kod, interpretant, qiyosiy tahlil.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЛИНГВОСЕМИОТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА АНГЛИЙСКИХ И УЗБЕКСКИХ ПАРЕМИЙ

Жалолова Мукаддас Баходировна
Андижанский государственный институт иностранных языков, доцент.

Аннотация.

В данной статье в сравнительном аспекте исследуются лингвосемиотическая сущность паремиологических единиц английского и узбекского языков, закономерности их семантической организации, а также особенности репрезентации национально-культурного содержания. Теоретико-методологическую основу исследования составляют теория языкового знака Ф. де Соссюра, триадическая модель семиозиса Ч. С. Пирса, концепция семиосферы Ю. М. Лотмана и взгляды Г. Л. Пермякова на логико-семантическую природу паремиологических единиц. На основе сравнительно-семантического и лингвосемиотического анализа уточняются отношения между денотативным, сигнификативным и коннотативным содержанием английских и узбекских паремий, функции образных компонентов в концептуальном обобщении, а также механизмы формирования аксиологической оценки. Путём сопоставления образной мотивации, семантических инвариантов и коммуникативной направленности пословиц, принадлежащих к разноструктурным языкам, раскрываются их изоморфные и алломорфные особенности. В результате анализа обоснованы различия между образно-структурным, семантико-концептуальным и прагматико-функциональным соответствием паремиологических единиц. Кроме того, для объяснения сложной знаковой природы паремий предложена интегративная процедура анализа, основанная на взаимосвязанном изучении формально-языкового, образно-сценарного, семантико-концептуального, аксиологически-культурного и прагматико-дискурсивного уровней. Полученные результаты имеют методологическое значение для системного описания лингвосемиотических особенностей английских и узбекских паремий, выявления их межъязыкового семантического соответствия, а также научного обоснования лингвокультурологической и

прагматической интерпретации паремиологических единиц.

Ключевые слова: лингвосемиотика, паремия, пословица, семиозис, языковой знак, денотат, сигнификат, коннотация, семиосфера, культурный код, интерпретант, сравнительный анализ.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE LINGUOSEMIOTIC ANALYSIS OF ENGLISH AND UZBEK PAREMIAS

Jalolova Muqaddas Baxodirovna
Andijan State Institute of Foreign Languages, Associate Professor.

Abstract.
This article presents a comparative investigation of the linguosemiotic nature of paremiological units in English and Uzbek, the principles underlying their semantic organization, and their distinctive features in representing national and cultural meanings. The theoretical and methodological framework of the study is based on F. de Saussure's theory of the linguistic sign, C. S. Peirce's triadic model of semiosis, Yu. M. Lotman's concept of the semiosphere, and G. L. Permyakov's views on the logical-semantic nature of paremiological units. Through comparative-semantic and linguosemiotic analysis, the study clarifies the relationships among the denotative, significative, and connotative meanings of English and Uzbek paremias, the functions of figurative components in conceptual generalization, and the mechanisms underlying the formation of axiological evaluations. By comparing the figurative motivation, semantic invariants, and communicative orientations of proverbs belonging to structurally different languages, their isomorphic and allomorphic features are identified. The analysis substantiates the distinctions among figurative-structural, semantic-conceptual, and pragmatic-functional correspondences between paremiological units. Furthermore, an integrative analytical procedure is proposed to explain the complex semiotic nature of paremias through the interconnected examination of formal-linguistic, figurative-scenario, semantic-conceptual, axiological-cultural, and pragmatic-discursive layers. The findings have methodological significance for systematically describing the linguosemiotic characteristics of English and Uzbek paremias, identifying their cross-linguistic semantic correspondences, and providing a scholarly foundation for the linguocultural and pragmatic interpretation of paremiological units.

Keywords: linguosemiotics, paremia, proverb, semiosis, linguistic sign, denotatum, significatum, connotation, semiosphere, cultural code, interpretant, comparative analysis.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslik taraqqiyotida lisoniy hodisalarning semantik mohiyatini inson tafakkuri, madaniy tajribasi va kommunikativ faoliyati bilan uzviy aloqadorlikda o‘rganish muhim nazariy yo‘nalishlardan biri sifatida shakllangan. Til birliklarining mazmuniy tuzilishini aniqlashda ularning nominativ imkoniyatlari bilan bir qatorda, belgilik xususiyatlari, konseptual asoslari va nutqiy voqelanish mexanizmlarini tadqiq etish zarurati ortib bormoqda. Mazkur ilmiy yondashuv doirasida paremiologik birliklar til va madaniyat o‘rtasidagi munosabatlarni aks ettiruvchi, xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy qarashlari hamda aksiologik me’yorlarini umumlashtiruvchi o‘ziga xos lisoniy hodisa sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Paremiologik birliklarning semantik tabiati ularning barqaror shakliy tuzilishi, umumlashtirilgan mazmuni va kommunikativ vazifalarining o‘zaro bog‘liqligi bilan belgilanadi. Maqol va matallar muayyan hayotiy vaziyatni tasvirlash orqali bevosita ifodalangan mazmundan kengroq bo‘lgan ijtimoiy, axloqiy yoki pragmatik xulosani yuzaga chiqaradi. Bunday mazmunning shakllanishida leksik birliklarning lug‘aviy ma’nosi, obrazli assotsiatsiyalar, madaniy bilimlar va nutqiy kontekst o‘zaro ta’sirlashadi. Shu jihatdan paremiyalarni faqat tayyor hukm yoki xalq og‘zaki ijodining ixcham janri sifatida tavsiflash ularning murakkab semiotik tuzilishini to‘liq ochib bermaydi.

Paremiologik birliklarning belgilik tabiati konkret predmet yoki hodisani ifodalovchi verbal shakldan umumlashtirilgan konseptual mazmunga o‘tish jarayonida namoyon bo‘ladi. Jumladan, ingliz tilidagi “The early bird catches the worm” maqolida qushning erta harakatlanishi va ozuqaga erishishi bilan bog‘liq tabiiy vaziyat tasvirlanadi. Mazkur predmetli tasvir paremiologik semiozis jarayonida inson faoliyatiga ko‘chiriladi hamda tashabbuskorlik, vaqt omilidan unumli foydalanish va imkoniyatni qo‘ldan boy bermaslik haqidagi umumlashtirilgan mazmunni yuzaga chiqaradi. Maqol tarkibidagi bird va worm komponentlari alohida zoologik obyektlarni ifodalash bilan cheklanmay, faoliyat subyekti va erishiladigan natija o‘rtasidagi munosabatni tashkil etuvchi obrazli belgilar sifatida ishtirok etadi. O‘zbek tilidagi “Bugungi ishni ertaga qo‘yma” maqoli bilan qiyoslanganda, har ikkala birlikda o‘z vaqtida harakat qilishga doir konseptual yaqinlik kuzatiladi. Biroq inglizcha paremiyada mazkur mazmun zoonimik obraz va sabab-oqibat munosabati orqali ifodalansa, o‘zbekcha birlikda vaqt kategoriyasi hamda inkor buyruq shakli vositasida bevosita ifodalanadi. Ushbu tafovut umumiy konseptual mazmunning turli lisoniy va semiotik mexanizmlar asosida shakllanishini ko‘rsatadi.

Ingliz va o‘zbek tillari paremiyalarini qiyosiy tadqiq etishda mazkur xususiyat muhim metodologik ahamiyatga ega. Har ikki tilning paremiologik fondida mehnat, insoniy munosabatlar, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy tajriba va hayotiy

ISSN 3060-5059 (Online)

kuzatuvlarni ifodalovchi birliklar mavjud. Jumladan, “The early bird catches the worm” hamda “Bugungi ishni ertaga qo‘yma” maqollarida o‘z vaqtida harakat qilish zarurati umumiy konseptual asosni tashkil etsa-da, ushbu mazmunning semiotik ifodalanishi bir-biridan farqlanadi. Inglizcha paremiyada qushning ozuqaga erishishi bilan bog‘liq obrazli ssenariy tashabbus va natija o‘rtasidagi sababiy munosabatni ifodalasa, o‘zbekcha maqolda bugun va ertaga vaqt birliklarining qarama-qarshi qo‘yilishi orqali ishni kechiktirmaslikka qaratilgan me’yoriy hukm shakllanadi. Birinchi holatda zoonimik obraz vositasida bilvosita umumlashtirish, ikkinchi holatda esa temporal oppozitsiya va inkor buyruq konstruksiyasi orqali bevosita pragmatik yo‘naltirish kuzatiladi. Binobarin, paremiologik birliklarning tillararo muvofiqligini aniqlashda ularning umumiy semantik mazmuni bilan bir qatorda, obrazli motivatsiyasi, strukturaviy tashkil topishi va kommunikativ ta’sir mexanizmlarini ham qiyosiy tahlil qilish zarur.

Tadqiqotning dolzarbligi ingliz va o‘zbek paremiyalarida lisoniy shakl, obrazli mazmun, madaniy kod hamda pragmatik interpretatsiya o‘rtasidagi munosabatlarni yagona nazariy-metodologik asosda o‘rganish zarurati bilan belgilanadi. Paremiyalarni faqat mavzuiy yoki leksik-semantik jihatdan qiyoslash ularning ma’no hosil qilish mexanizmlarini to‘liq tavsiflash imkonini bermaydi. Lingvosemiotik yondashuv esa paremiya tarkibidagi belgilar tizimi, ular ifodalaydigan umumlashtirilgan mazmun va mazkur mazmunning muayyan kommunikativ vaziyatdagi talqinini o‘zaro aloqadorlikda o‘rganishga imkon yaratadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Paremiologik birliklarning semiotik xususiyatlarini o‘rganish umumiy semiotika, struktural tilshunoslik, paremiologiya va lingvomadaniyatshunoslikning nazariy qarashlariga asoslanadi. Mazkur yo‘nalishlarda ishlab chiqilgan ilmiy konsepsiyalar paremiyalarning shakliy tuzilishi, ma’no hosil qilish mexanizmlari hamda madaniy axborotni ifodalash imkoniyatlarini turli jihatlardan izohlashga xizmat qiladi.

Ferdinand de Sossyurning lisoniy belgi haqidagi nazariyasi til birliklarining shakl va mazmun munosabatini tushuntirishda muhim metodologik asos hisoblanadi. Olimning konsepsiyasida lisoniy belgi ifodalovchi (signifiant) va ifodalanuvchi (signifié) o‘rtasidagi munosabat sifatida talqin qilinadi. Mazkur yondashuv paremiologik birliklarning verbal shakli bilan ularning umumlashtirilgan mazmuni o‘rtasidagi aloqani aniqlash uchun nazariy imkoniyat yaratadi. Biroq paremiya oddiy leksik birlikdan farqli ravishda yaxlit hukm, obrazli ssenariy va kommunikativ maqsadni mujassamlashtirishi sababli uning mazmunini faqat ikki tarkibiy unsur o‘rtasidagi munosabat bilan chegaralash yetarli emas.

Ch. Pirsning semiotik qarashlarida belgi, obyekt va interpretant o‘rtasidagi uch tomonlama munosabat asosiy o‘rin egallaydi. Ushbu konsepsiyaga ko‘ra, belgi muayyan obyektga ishora qilsa, interpretatsiya jarayonida ma’lum tushunish natijasini yuzaga keltiradi. Paremiologik birliklarga tatbiq etilganda, mazkur nazariya maqolning verbal shakli, u orqali ifodalangan hayotiy munosabat va tinglovchi tomonidan anglanadigan umumlashtirilgan xulosa o‘rtasidagi aloqani izohlashga yordam beradi. Bunda interpretant tushunchasini oddiy lug‘aviy tarjima yoki konnotatsiya bilan aynanlashtirish mumkin emas. Interpretant belgining anglanishi jarayonida shakllanadigan ma’no natijasi sifatida talqin qilinadi.

Yu. M. Lotmanning semiosfera konsepsiyasi madaniy axborotning belgilar tizimi orqali shakllanishi va uzatilishini tushuntirishda muhim nazariy ahamiyatga ega. Lotman madaniyatni alohida belgilar yig‘indisi emas, balki o‘zaro munosabatga kirishuvchi semiotik tizimlar makoni sifatida ko‘rib chiqadi. Ushbu nazariy yondashuv doirasida paremiyalar muayyan madaniy muhitda shakllangan tajriba, ijtimoiy me’yor va qadriyatlarni ifodalovchi verbal birliklar sifatida tadqiq etilishi mumkin. Maqollarda uchraydigan hayvon, o‘simlik, tabiat hodisasi, mehnat quroli yoki tana a’zosi bilan bog‘liq obrazlar madaniy tajriba asosida umumlashtirilgan mazmunni yuzaga chiqaradi. Shu bilan birga, har qanday obrazning milliy-madaniy xususiyatini aniqlash uchun uning aniq manbalardagi qo‘llanishi va kontekstual talqinini hisobga olish zarur.

G. L. Permyakovning paremiologik qarashlari maqol va matallarni muayyan vaziyatlar o‘rtasidagi munosabatlarni umumlashtiruvchi birliklar sifatida o‘rganishga imkon beradi. Permyakov (1970) paremiologik birliklarning mantiqiy-semantik tuzilishi va tipologik xususiyatlarini tadqiq etib, ulardagi konkret obraz bilan umumlashtirilgan vaziyat o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilishga nazariy asos yaratgan. Mazkur yondashuvga muvofiq, paremiyaning semantik mohiyati faqat unda nomlangan predmet bilan emas, balki predmetlar, harakatlar va holatlar o‘rtasidagi munosabat orqali ham aniqlanadi.

W. Mieder paremiologik birliklarni folklor, til va kommunikativ faoliyatning o‘zaro aloqador hodisasi sifatida tadqiq etadi. Olimning qarashlari maqolning barqaror shakli bilan bir qatorda, uning turli nutqiy vaziyatlarda qo‘llanishini ham hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Bu esa paremiologik birliklarning semantik va pragmatik xususiyatlarini o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganish uchun muhimdir.

O‘zbek tilshunosligida til va madaniyat munosabatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlar ham paremiyalarning lingvomadaniy xususiyatlarini izohlashda nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. N. Mahmudovning tilni inson tafakkuri va madaniy tajribasi bilan bog‘liq holda o‘rganishga doir qarashlari hamda Sh. Usmonovaning lingvokulturologiya masalalariga bag‘ishlangan ishlari milliy-madaniy mazmunning lisoniy birliklarda ifodalanishini tahlil qilish uchun muhim metodologik yo‘nalishlarni belgilaydi.

Mazkur nazariy qarashlarning qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, struktural-semiotik yondashuv paremiya shakli va mazmuni o‘rtasidagi munosabatni, triadik semiotika belgi va interpretatsiya jarayonini, paremiologik yondashuv obrazli vaziyatning umumlashtirilishini, lingvomadaniy yondashuv esa mazkur umumlashtirishning madaniy asoslarini izohlash imkonini beradi. Ushbu yondashuvlarning har biri paremiologik birlikning muayyan xususiyatini yoritadi, biroq ularni o‘zaro aloqadorlikda qo‘llash tahlilning nazariy qamrovini kengaytiradi.

Ch. Morris semiotikada farqlagan sintaktika, semantika va pragmatika yo‘nalishlaridan ham foydalaniladi.

ISSN 3060-5059 (Online)

Sintaktik jihatdan paremiya tarkibidagi birliklarning o‘zaro munosabati, semantik jihatdan belgi va uning mazmuni, pragmatik jihatdan esa belgining qo‘llanishi hamda interpretatsiya sharoiti tadqiq etiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ingliz va o‘zbek paremiologik birliklarining lingvosemiotik xususiyatlarini aniqlashda ularning tashqi shakliy muvofiqligidan ko‘ra, verbal ifoda orqali obyektivlashgan obrazli vaziyat, mazkur vaziyatning konseptual umumlashtirilishi hamda hosil bo‘lgan mazmunning aksiologik va kommunikativ xususiyatlari o‘rtasidagi munosabatlarni tadqiq etish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Paremiyalarni yaxlit semiotik birlik sifatida talqin qilish ularning tarkibidagi leksik komponentlarni mustaqil belgilar yig‘indisi sifatida emas, balki muayyan mantiqiy-semantik munosabatlarni voqelantiruvchi o‘zaro bog‘liq unsurlar tizimi sifatida o‘rganishni taqozo etadi. Shu nuqtayi nazardan, ingliz va o‘zbek tillarida umumiy konseptual mazmunga ega paremiyalarning obrazli motivatsiyasi, semantik tuzilishi va pragmatik imkoniyatlarini qiyoslash ularning izomorf hamda allomorf xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi.

Paremiologik birliklarning semiotik mohiyati denotativ asos bilan umumlashtirilgan signifikativ mazmun o‘rtasidagi munosabatda namoyon bo‘ladi. Denotativ asos paremiyada bevosita ifodalangan predmet, harakat va holatlar o‘rtasidagi munosabatni qamrab olsa, signifikativ mazmun mazkur munosabatning muayyan hayotiy qonuniyat yoki ijtimoiy tajribaga tatbiq etilishi natijasida shakllanadi. Konnotativ qatlam esa umumlashtirilgan mazmunga birikkan baholash, emotsional-ekspressiv munosabat va madaniy assotsiatsiyalarni ifodalaydi. Mazkur semantik komponentlar o‘zaro aloqador bo‘lsa-da, ularning semiotik vazifalari bir xil emas. Xususan, predmetli obraz paremiyaning denotativ asosini tashkil etishi mumkin, biroq uning umumlashtirilgan mazmuni alohida leksik komponentlarning lug‘aviy ma’nolaridan bevosita kelib chiqmaydi.

Ushbu munosabat ingliz tilidagi “As you sow, so shall you reap” va o‘zbek tilidagi “Nima eksang, shuni o‘rasan” paremiyalarining qiyosiy tahlilida yaqqol kuzatiladi. Har ikkala birlikda dehqonchilik faoliyatiga oid ekish va hosilni yig‘ib olish jarayonlari obrazli asos vazifasini bajaradi. Biroq mazkur harakatlarning paremiologik semantikasi agrar faoliyatni tavsiflash bilan chegaralanmaydi. Ekish va o‘rish o‘rtasidagi sababiy munosabat inson faoliyati hamda uning oqibatlari o‘rtasidagi qonuniyatning obrazli reprezentatsiyasiga aylanadi. Inglizcha paremiyadagi sow va reap komponentlari bilan o‘zbekcha birlikdagi ekmoq va o‘rmoq fe’llari o‘rtasida nafaqat leksik-semantik, balki funksional muvofiqlik ham mavjud. Har ikkala tilda dastlabki harakatning xususiyati keyingi natijani belgilashi haqidagi umumlashtirilgan hukm bir xil predmetli ssenariy orqali obyektivlashadi.

Mazkur paremiyalarning lingvosemiotik tuzilishida sabab va oqibat munosabati semantik invariant vazifasini bajaradi. Ushbu invariant ijobiy hamda salbiy baholashni yuzaga chiqarish imkoniyatiga ega bo‘lib, uning konkret aksiologik yo‘nalishi nutqiy vaziyatda aniqlanadi. Binobarin, ikki tildagi birliklarning obrazli va konseptual muvofiqligi ularning barcha kommunikativ sharoitlarda aynan bir xil pragmatik mazmunni ifodalashini anglatmaydi. Paremiyaning an’anaviy umumlashtirilgan hukmi bilan diskursiv qo‘llanishda yuzaga keladigan baholash munosabati o‘zaro farqlanishi lozim.

Obrazli reprezentatsiya va konseptual umumlashtirish o‘rtasidagi munosabat ingliz tilidagi “Measure twice, cut once” hamda o‘zbek tilidagi “Yetti o‘lchab, bir kes” maqollarida ham o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Mazkur paremiyalarning semantik tuzilishi o‘lchash va kesish harakatlarining ketma-ketligiga asoslangan bo‘lsa-da, dastlabki harakatning puxta bajarilishi yakuniy natijaning aniqligi bilan bog‘lanadi. Har ikkala birlikda o‘lchash jarayoni tayyorgarlik va tekshirishni, kesish harakati esa yakuniy qaror yoki qaytarilishi qiyin bo‘lgan amaliy harakatni ifodalovchi obrazli komponent sifatida namoyon bo‘ladi.

Ingliz paremiyasida twice va once, o‘zbekcha birlikda esa yetti va bir sonlarining qarama-qarshi qo‘yilishi takroriy tekshirish hamda yakuniy harakat o‘rtasidagi miqdoriy nomutanosiblikni yuzaga chiqaradi. Biroq son komponentlarining denotativ qiymati bilan ularning paremiologik funksiyasi aynan bir hodisa emas. Mazkur kontekstda sonlar aniq hisob miqdorini belgilashdan ko‘ra, ehtiyotkorlik va puxta mulohaza yuritish zaruratini ta’kidlovchi semantik vosita sifatida ishtirok etadi. O‘zbekcha paremiyadagi yetti komponenti puxtalikning kuchaytirilgan ifodasini ta’minlasa, inglizcha birlikdagi twice takroriy tekshirish zaruratini ifodalaydi. Shunga qaramay, har ikkala maqolning umumlashtirilgan mazmunida harakatdan oldingi mulohaza va tekshirishning ustuvorligi saqlanadi.

Mehnat va uning natijadorligini ifodalovchi paremiologik birliklarning qiyosiy tahlili ham mazmuniy muvofiqlikning turli darajalarini aniqlashga imkon beradi. Ingliz tilidagi “No pain, no gain” hamda o‘zbek tilidagi “Mehnatning tagi rohat” maqollarida inson faoliyatining natijasi muayyan qiyinchilik yoki sa’y-harakat bilan bog‘lanadi. Inglizcha paremiyada pain va gain komponentlari o‘rtasidagi fonetik uyg‘unlik, shuningdek, inkor konstruksiyasining takrorlanishi umumlashtirilgan hukmning ixcham va ekspressiv ifodalanishini ta’minlaydi. O‘zbekcha birlikda esa mehnat va rohat tushunchalari o‘rtasidagi semantik munosabat orqali faoliyatning natijadorligi obrazli umumlashtiriladi.

Tahlil qilingan paremiologik materiallar asosida ingliz va o‘zbek maqollarining lingvosemiotik muvofiqligini bir necha o‘zaro bog‘liq mezonlar orqali tavsiflash mumkin. Birinchidan, obrazli-semantik muvofiqlik paremiya tarkibidagi predmetli komponentlar, harakatlar va ular o‘rtasidagi munosabatlarning o‘xshashligi bilan belgilanadi. Ikkinchidan, konseptual muvofiqlik turli verbal shakllar orqali ifodalangan umumlashtirilgan hukmlarning mazmuniy yaqinligini anglatadi. Uchinchidan, aksiologik muvofiqlik paremiyalarda voqelangan ijobiy yoki salbiy baholashning o‘zaro munosabatini ifodalaydi. To‘rtinchidan, pragmatik muvofiqlik paremiologik birliklarning muayyan kommunikativ sharoitda bir-biriga yaqin nutqiy vazifalarni bajarish imkoniyati bilan belgilanadi.

Ushbu mezonlar asosida “As you sow, so shall you reap” — “Nima eksang, shuni o‘rasan”, “Measure twice, cut once” — “Yetti o‘lchab, bir kes” misollarida obrazli va konseptual muvofiqlikning yuqori darajasi kuzatiladi. “No pain, no gain” — “Mehnatning tagi rohat” juftligida esa konseptual yaqinlik bilan bir qatorda, obrazli motivatsiya va aksiologik urg‘uning o‘ziga xosligi namoyon bo‘ladi.

Shu tariqa, tahlil qilingan paremiologik juftliklar doirasida konseptual umumiylik bilan obrazli ifodalanishning o‘ziga xosligi o‘rtasidagi munosabatlar aniqlashtirildi. Mazkur kuzatuvlar paremiyalarni qiyosiy-lingvosemiotik tadqiq etishda verbal shakl, obrazli motivatsiya, umumlashtirilgan hukm va baholash munosabatlarini o‘zaro aloqador, biroq mustaqil tahliliy mezonlar sifatida o‘rganish zarurligini asoslaydi.

XULOSA

Ingliz va o‘zbek paremiyalarining lingvosemiotik xususiyatlarini tadqiq etish paremiologik birliklarning murakkab semantik va kommunikativ tabiatini aniqlash imkonini beradi. Paremiyalar barqaror verbal shakl orqali muayyan predmetli vaziyatni ifodalashi bilan bir qatorda, ushbu vaziyat asosida umumlashtirilgan konseptual mazmun, aksiologik baholash va madaniy assotsiatsiyalarni yuzaga chiqaradi. Ularning semiotik mohiyati bevosita lug‘aviy ma’no bilan cheklanmay, obrazli umumlashtirish va kontekstual interpretatsiya jarayonida namoyon bo‘ladi.

F. de Sossyur, Ch. S. Pirs, Yu. M. Lotman va G. L. Permyakovning nazariy qarashlari paremiyalarning belgilik tabiatini turli jihatlardan izohlashga xizmat qiladi. Mazkur yondashuvlarni qiyosiy paremiologik tadqiqotga tatbiq etish lisoniy shakl, umumlashtirilgan mazmun, madaniy kod va kommunikativ vazifa o‘rtasidagi munosabatlarni tizimli o‘rganish imkoniyatini kengaytiradi.

Ingliz va o‘zbek paremiyalarining qiyosiy tahlili umumiy konseptual mazmunning turli obrazli vositalar orqali ifodalanishi mumkinligini ko‘rsatadi. Xususan, zoonimik, somatik va predmetli obrazlar paremiologik mazmunni tashkil etishda muhim semiotik komponentlar sifatida ishtirok etadi. Biroq obrazli o‘xshashlik semantik aynanlikni, konseptual yaqinlik esa to‘liq pragmatik ekvivalentlikni anglatmaydi.

Paremiyalarning milliy-madaniy xususiyatlarini aniqlashda alohida misollar asosida umumlashtiruvchi xulosalar chiqarishdan ko‘ra, kengroq paremiologik material, manbalarda tasdiqlangan ma’no variantlari va real kommunikativ kontekstlarga tayanish zarur. Shu asosda lingvosemiotik tahlil ingliz va o‘zbek paremiyalarining semantik hamda madaniy xususiyatlarini qiyosiy tadqiq etish, shuningdek, ularning tarjimadagi funksional muvofiqligini baholash uchun istiqbolli metodologik yo‘nalish sifatida qaralishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbek xalq maqollari / tuzuvchilar T. Mirzayev, A. Musoqulov, B. Sarimsoqov. – Toshkent: Sharq, 2005. – 512 b. – URL: Kitobning to‘liq matni (PDF). lib.jdpu.uz
2. Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. Hikmatnoma: O‘zbek maqollarining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbek sovet ensiklopediyasi Bosh redaksiyasi, 1990. – 526 b. – URL: Indiana universiteti kutubxonasi katalogi. IUCAT South Bend !
3. Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. Ma’nolar maxzani (A–H). – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2001. – URL: Termiz davlat pedagogika instituti kutubxonasi katalogi. akbt.terdpi.uz
4. O‘zbek xalq maqollari: ikki tomlik. – 1-tom. – Toshkent: Fan, 1987. – URL: Urganch davlat universiteti kutubxonasi katalogi, 1-tom. akbt.urdu.uz
5. O‘zbek xalq maqollari: ikki tomlik. – 2-tom. – Toshkent: Fan, 1988. – URL: Urganch davlat universiteti kutubxonasi katalogi, 2-tom. akbt.urdu.uz
6. The Oxford Dictionary of Proverbs / ed. by J. Speake. – 6th ed. – Oxford: Oxford University Press, 2015. – URL: Oxford University Press nashr sahifasi. – DOI: 10.1093/acref/9780198734901.001.0001. doi.org
7. The Oxford Dictionary of English Proverbs / rev. by F. P. Wilson. – 3rd ed. – Oxford: Clarendon Press, 1970. – XIX, 930 p. – URL: Folger Shakespeare Library katalogi. catalog.folger.edu
8. Mieder W. Proverbs: A Handbook. – Westport, CT: Greenwood Press, 2004. – URL: Open British National Bibliography katalogi. obnb.uk
9. Пермяков Г. Л. От поговорки до сказки (Заметки по общей теории клише). – Москва: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1970. – URL: Google Books nashr yozuvi. books.google.com
10. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история. – Москва: Языки русской культуры, 1996. – 464 с. – URL: Moskva davlat psixologiya-pedagogika universiteti kutubxonasi katalogi. Внутри мыслящих миров- Absopac